

Андрій Богданович Гриняк

Відділ проблем приватного права
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
Київ, Україна

Мар'яна Дмитрівна Пленюк

Сектор проблем договірних прав
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
Київ, Україна

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Анотація. Незважаючи на певне вдосконалення судової практики з розгляду відповідної категорії справ, наразі залишається надзвичайно актуальним завдання виробити ефективні підходи до визначення справедливого обсягу компенсацій, що присуджуються учасникам приватноправових відносин за завдану їм моральну шкоду. Метою статті є аналіз правового аспекту у питанні компенсації моральної шкоди. Провідним методом дослідження був аналіз, що дозволив детально розглянути визначену проблему та зробити ряд висновків. Були охарактеризовані різні теоретичні і практичні підходи до проблеми компенсації моральної шкоди; розглянуті думки вітчизняних дослідників з цього питання. З аналізу наведених моделей підходів компенсації моральної шкоди, на нашу думку, у договірних відносинах є найбільш вдалим та таким, що відповідає принципу добросовісності, справедливості та розумності, є перший описаний підхід. Адже саме співвідношення завданої шкоди та розміру стягнення на морально вивірній основі гарантуватиме додержання юридичної рівності сторін договірних відносин. Розглянуті аспекти компенсації моральної шкоди за договорами свідчать про велику схожість законодавчих підходів України та підходів іноземних законодавців, а також проблем, що виникають при застосуванні норм цього інституту. Законодавче закріплення компенсації (відшкодування) моральної шкоди лише за її завдання життям або здоров'ям учасників договірних правовідносин не забезпечує охорону їх немайнових прав. Цього можна уникнути внесенням відповідних змін до цивільного законодавства України, згідно з якими правовим наслідком порушення прав, в тому числі й споживачів послуг, що поставило під загрозу їх життя чи здоров'я, буде відшкодування матеріальної і компенсація моральної шкоди.

Ключові слова: законодавство України, відшкодування, немайнові втрати, цивільне право, невиконання договору.

Andrii B. Hryniak

*Department of Private Law Problems
Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and
Entrepreneurship of National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Mariana D. Pleniuk

*Sector of Contract Law Problems
Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and
Entrepreneurship of National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

COMPENSATION FOR NON-PECUNIARY DAMAGE FOR BREACH OF PRIVATE OBLIGATIONS

Abstract. *In spite of certain refinement of case law in dealing with the relevant category of cases, the task now remains to work out effective approaches to determining the fair amount of compensation awarded to participants in private relations for the non-pecuniary damage they suffered. The purpose of the article is to analyse the legal aspect of non-pecuniary damage. The leading method of research was analysis, which allowed to examine the identified problem in detail and draw a number of conclusions. Various theoretical and practical approaches to the problem of non-pecuniary damage were characterized; the views of domestic researchers on this issue are considered. From the analysis of the presented models of approaches to compensation for non-pecuniary damage, in our opinion, in contractual relations, the first described approach is the most successful and consistent with the principle of good faith, justice and reasonableness. Indeed, it is the correlation of the damage inflicted and the amount of recovery on a morally verified basis that will guarantee the legal equality of the parties to the contractual relations. The considered aspects of compensation for non-pecuniary damage under the treaties testify to the great similarity between the legislative approaches of Ukraine and those of foreign legislators, including the issues that arise upon applying the norms of this institution. Legislative consolidation of compensation (recovery) for non-pecuniary damage for the sole purpose of causing the life or health of the parties to a contractual relationship does not ensure the protection of their non-material rights. This can be avoided by introducing appropriate amendments to the civil legislation of Ukraine, according to which the legal consequence of violation of rights, including the consumers of services, which endangered their lives or health, will be repair for material damage and compensation for non-pecuniary damage.*

Keywords: Ukrainian legislation, compensation, non-pecuniary loss, civil law, non-performance of contract.

ВСТУП

Питання компенсації моральної шкоди завжди привертало увагу не лише правників [1], а й економістів, соціологів тощо. Адже нематеріальний (ідеальний) зміст моральної шкоди та пов'язана з цією обставиною відсутність природного еквівалента між немайновими втратами потерпілого та їх матеріальною ком-

пенсацією створюють істотні труднощі під час визначення конкретних розмірів належного потерпілому відшкодування [2]. Тому, незважаючи на певне вдосконалення судової практики з розгляду відповідної категорії справ, залишається надзвичайно актуальним завдання виробити ефективні підходи до визначення справедливих обсягів компенсацій, що присуджуються учасникам приватноправових відносин за завдану їм моральну шкоду.

Загалом під моральною шкодою розуміються втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Таку ж позицію висловлює й Р. О. Стефанчук. Так, на думку вченого, моральною шкодою є не сам фізичний біль і страждання, а зумовлені ними втрати немайнового характеру. У договірних відносинах втрати немайнового характеру виникають не через будь-які дії чи бездіяльність, а внаслідок невиконання чи неналежного виконання договору; для фізичної особи такі втрати супроводжуються стражданнями, приниженням честі, гідності, ділової репутації, а для юридичної особи – приниженням лише ділової репутації [3].

Відповідно до ст. 23 ЦК України¹, моральна шкода полягає, зокрема: а) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; б) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; в) у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Однак, як зазначається в юридичній літературі, норму ст. 23 ЦК України² можливо вважати законодавчим тлумаченням поняття моральної шкоди тільки із застереженням: вона розглядає особливості моральної шкоди з точки зору підстав її виникнення та не дає повного уявлення щодо змісту цього поняття [4]. Тобто закріплене у ЦК України визначення моральної шкоди навряд чи можна назвати універсальним поняттям, яке може бути застосоване до будь-яких договірних зобов'язань. Так, наприклад, порушення зобов'язків за договором підряду як підстава виникнення права на компенсацію моральної шкоди є негативним відображенням розвитку цивільних правовідносин і не може розглядатися як звичайна його стадія. Законодавець у ЦК України визначає порушення зобов'язання як родову категорію через вказівку на його види, не визначаючи його сутність³.

¹ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru> (дата звернення: 12.05.2019).

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

² Там же, 2003.

³ Там же, 2003.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

В ході дослідження були використані формально-логічні і загальнонаукові методи наукового пізнання, такі як аналіз, синтез, конкретизація та інші. Аналіз законодавства і судової практики дозволив зробити висновок про неоднаковість поглядів як в літературі, так і на практиці щодо компенсації моральної шкоди у випадках порушення зобов'язань з надання туристичних послуг. Розглядаючи різні теоретичні і практичні підходи до проблеми компенсації моральної шкоди, було звернуто увагу на своєрідність вирішення цього питання в країнах романо-германської системи права.

Аналізуючи чинне законодавство України, було зазначено, що сьогодні право на компенсацію моральної шкоди за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань, в тому числі у сфері послуг, передбачено в Законі України «Про захист прав споживачів»¹. Аналіз чинного законодавства, що регламентує відносини за участю споживачів та дослідження судової практики, дозволив зробити висновок про відсутність чітких та однозначних положень стосовно компенсації споживачам моральної шкоди при порушенні їх прав.

Завдяки методу синтезу, ми виділили три основні підходи щодо компенсації моральної шкоди в українській доктрині приватного права. Перший орієнтований на морально-правове оцінювання правопорушення та певних передбачуваних наслідків у немайновій сфері потерпілого. Використовуючи такий підхід у питанні компенсації моральної шкоди слід насамперед визначитися з основоположними моральними пріоритетами, зокрема довіри громадськості до судових рішень та здатності їх формувати стали практику вирішення такої категорії справ. При цьому має враховуватися й вина потерпілого, яка є ключовою складовою у справедливому розмірі компенсації моральної шкоди. Окрім цього, оптимально узгоджуватися повинен й причинно-наслідковий зв'язок між учиненим правопорушенням та очікуваними втратами в немайновій сфері. Таким чином, саме морально вивірене розуміння специфіки цієї функції в зобов'язаннях щодо компенсації моральної шкоди найповніше відображатиме немайнову природу моральної шкоди.

У другому підході акцентується увага на максимальну конкретизацію завданої моральної шкоди та відповідно усунення конкретних виявів. Реалізовується такий підхід завдяки компенсаційним механізмам, що існують в деліктних зобов'язаннях з відшкодування матеріальної шкоди. Третій підхід спрямований на досягнення справедливості у співвідношенні розмірів компенсації, присуджених за порушення особистих немайнових благ різних видів, а також визначення певних меж очікуваної компенсації.

¹ Закон України № 1023-XII «Про захист прав споживачів» від 19 січня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 02.05.2019).

Law of Ukraine "On Consumer Protection". (1991, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1 Аналіз підходів щодо компенсації моральної (немайнової) шкоди у вітчизняному законодавстві

Говорячи про правопорушення у приватноправовій сфері, слід зазначити, що вони є тими юридичними фактами, які породжують правовідносини між суб'єктами (п. 4 ч. 2 ст. 11 ЦК України¹) і формують певні вимоги останнього до деліквента про відшкодування шкоди, завданої його протиправними діями. Відомо, що довгий час залишалося поширеним загальне правило, за яким у разі порушення умов цивільно-правових договорів відшкодуванню підлягала тільки матеріальна шкода. Компенсація моральної (немайнової) шкоди була можлива лише в разі деліктних зобов'язань. Так, наприклад, С. Є. Сиротенко зазначає, що моральна шкода може бути компенсована у грошовій або іншій матеріальній формі лише у формі недоговірною зобов'язання [5]. Відомо й те, що суди неодноразово намагалися прирівнювати компенсацію моральної шкоди, заподіяної споживачам до грошових сум відшкодування з мінімальним розміром заробітної плати чи зрівнювання розміру компенсації моральної шкоди з вартістю ненаданої або неналежно наданої послуги. Наведена судова практика не отримала належної підтримки в доктрині права.

Так, наприклад, М. М. Гудима у своєму дослідженні слушно зазначає, що така судова практика є неправильною, адже визначення розміру компенсації моральної шкоди аж ніяк не повинна впливати з ціни договору про надання туристичних послуг, а присуджена до відшкодування сума має відбивати реальну компенсацію зазнаних споживачем психологічних переживань і визначатися з огляду на вік, соціальний та майновий стан туриста у зв'язку з вартістю спожитої послуги, наявністю альтернативних послуг тієї самої споживчої цінності, їх доступності. При встановленні розміру компенсації моральної шкоди суд не повинен встановлювати суму в залежності від наявності матеріальної шкоди, вартості послуг тощо, а має ґрунтуватися на характері та обсязі моральних і фізичних страждань, заподіяних споживачеві в кожному конкретному випадку [6].

Водночас ч. 1, 4, 5 ст. 23 ЦК України² встановлено, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав; моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування; моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

¹ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru> (дата звернення: 12.05.2019).

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

² Там же, 2003.

Такий законодавчий підхід щодо «відшкодування» моральної шкоди неодноразово піддавався критиці в доктрині права. Однак, на нашу думку, такий механізм є правильним, адже законодавець дозволяє суб'єктам правовідносин на власний розсуд врегулювати порядок компенсації моральної (немайнової) шкоди у договорі. Прикладом може слугувати судова справа № 641/8022/17 [7].

Так, Комінтернівським районним судом м. Харкова розглянуто справу ОСОБА_1 до комунального підприємства «Харківські теплові мережі» про захист прав споживачів та відшкодування моральної шкоди. В обґрунтуванні своїх вимог позивач посилався на те, що вони проживають в квартирі АДРЕСА_1 та є споживачами послуг, які надає комунальне підприємство «Харківські теплові мережі». Оплату за надані послуги позивачі здійснюють своєчасно, більш того, мають переплату станом на 01 травня 2017 року. Однак з 18 травня по 20 жовтня 2017 року (за виключенням всього двох днів 22 та 29 серпня 2017 року) відповідач в порушення своїх зобов'язань та умов Типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення, затвердженого Постановою КМУ від 21 липня 2005 року № 630 не надавав послуги гарячого водопостачання. Впродовж п'яти місяців позивач був вимушений самостійно забезпечувати себе гарячою водою. Позивач зазначив, що він є особою похилого віку (90 років) та проходив стаціонарне лікування в комунальному закладі «Харківська міська клінічна лікарня № 2». При виписці зі стаціонару 19 травня йому категорично заборонили підіймати будь-які предмети вагою більш ніж 2 кг, особливо у післяопераційний період [7].

Посилаючись на вказані обставини, а також на вимоги чинного цивільного законодавства і ст. 1, 4 Закону України «Про захист прав споживачів»¹, позивачі просили стягнути з КП «Харківські теплові мережі» на їх користь 10000 грн. на відшкодування моральної шкоди. Відповідач заперечував позовні вимоги, посилаючись на їх безпідставність та відсутність вини КП «Харківські теплові мережі» у завданні позивачам моральної шкоди, оскільки послуга з гарячого водопостачання за вказаною адресою не надавалася з 18 травня по 20 жовтня 2017 року (за виключенням двох днів 22 та 29 серпня 2017 року) через проведення ремонтних робіт. Вислухавши доводи сторін, суд дійшов висновку, що відносини між суб'єктом господарювання, предметом діяльності якого є надання житлово-комунальних послуг (виконавець), і фізичною та юридичною особою (споживач), яка отримує або має намір отримувати послуги з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2005 № 630 «Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та

¹ Закон України № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» від 19 січня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 02.05.2019).

Law of Ukraine “On Consumer Protection”. (1991, May). Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення»¹. Позивачі зареєстровані та постійно проживають за адресою: АДРЕСА_1 та є споживачами послуг, які надає відповідач КП «Харківські теплові мережі». Умовами п.п. 18 Типового договору встановлено обов'язок виконавця відшкодувати збитки, завдані майну та/або приміщенню споживача та/або членів його сім'ї, шкоду, що заподіяна його життю чи здоров'ю внаслідок неналежного надання або ненадання послуг, а також моральну шкоду в порядку та розмірі, які визначаються відповідно до законодавства і цього договору. З огляду на вищезазначене, суд прийшов до висновку, що відповідачем не надано доказів поважності ненадання послуг з гарячого водопостачання за адресою проживання позивача та вирішив позовні вимоги задовольнити частково, зокрема стягнути з комунального підприємства «Харківські теплові мережі» на користь ОСОБА_2 на відшкодування моральної шкоди 1000 грн (одна тисяча). В інших вимогах – відмовити [7].

У науковій літературі нерідко пропонуються певні моделі визначення компенсації моральної шкоди. Так, П. Рабінович та О. Гришук пропонують моральну шкоду визначати з огляду: 1) урахування спільної оцінки фактичних обставин справи; 2) виходячи із суб'єктивної оцінки потерпілим фактичних обставин справи, а також глибини, тривалості психологічних страждань, які виникли через протиправні дії; 3) комплексний підхід, що полягає в поєднанні двох попередніх [8]. На думку В. Д. Примака, визначальним критерієм для побудови і класифікації різних моделей справедливого обсягу компенсаційних стягнень, що застосовуються в разі порушення особистих немайнових прав суб'єктів цивільного права, є: 1) певне бачення самої суті моральної шкоди та мети її відшкодування; 2) спрямованість пропонованої концепції на переважну реалізацію тих чи інших функцій цивільно-правової відповідальності; 3) те чи інше ставлення до значення й змістовної інтерпретації окремих умов відповідальності (насамперед вини та причинно-наслідкових зв'язків); 4) співвідношення запропонованих підходів із законодавчими критеріями конкретизації обсягу компенсації немайнових витрат; 5) визначення ролі судового розсуду та умовної юридичної ваги різного роду доказів, що можуть подаватися сторонами у спорі з приводу відшкодування немайнової шкоди [9].

¹ Постанова Кабінету Міністрів України № 630 «Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення» від 21.07.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2005-%D0%BF> (дата звернення: 14.04.2019).

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Rules for the Provision of District Heating, Cold and Hot Water Supply and Drainage Supplies and the Model Contract for the Provision of District Heating, Cold and Hot Water Supply and Drainage Services". (July, 2005). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2005-%D0%BF>.

Дослідження судової практики свідчить, що при розгляді справ у суді першої або апеляційної інстанції саме порушення договірних зобов'язань з надання туристичних послуг є підставою для компенсації моральної шкоди. При цьому моральна шкода знаходить своє вираження у стражданнях, завданих фактом ненадання або ж надання не у повному обсязі послуги та необхідності звернення до суду за захистом своїх прав. Водночас касаційні суди притримуються підходу, визначеного у п. 2 постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. в редакції від 27 лютого 2009 р.¹, за яким судам рекомендується розглядати такі спори лише у випадках, коли право на таке відшкодування прямо передбачено Конституцією України² або закріплене законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди. Відповідно суди доходять висновків, що у випадку, коли компенсацію моральної шкоди не передбачено договором, укладеним сторонами, і відсутній закон, який передбачає її у правовідносинах, які склалися між сторонами, то у задоволенні позову про компенсацію моральної шкоди слід відмовити. До договірних правовідносин, які виникли між сторонами, не можуть бути застосовані підстави відшкодування шкоди, передбачені ст. 1167 ЦК України³, яка регулює позадоговірні (деліктні) відносини. Натомість практикою Європейського Суду з прав людини згруповано дві основні ознаки, за якими є:

– або виразне домінування морального чинника в оцінюванні обставин справи та визначені справедливого балансу інтересів сторін, із чого випливає певна абсолютизація уявлення суб'єкта правозастосування щодо адекватності покладеного на правопорушника компенсаційного тягара;

– або прагнення до якомога достовірнішого виявлення й наступного усунення фактичних немайнових наслідків правопорушення, що визначаються на основі детального дослідження індивідуальних особливостей потерпілого [10].

Необхідно зазначити, що висловлені вище позиції як науковців, так і практиків видаються недостатньо переконливими, оскільки в цьому випадку такі самі вимоги (передбачення або законом, або договором) необхідно було б висувати,

¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 року в редакції від 27 лютого 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine “On judicial practice in cases of non-pecuniary damage”. (1995, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

² Конституція України, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Constitution of Ukraine. (1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

³ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

керуючись п. 4 ч. 1 ст. 611 ЦК України¹, і до відшкодування майнової шкоди, що, безперечно, призвело б до нонсенсу. На нашу думку, у своєму роді з'єднувальною ланкою у проблемі визначення розміру компенсації моральної шкоди у випадках порушення договірних зобов'язань мають бути ті наукові моделі та окремі законодавчі рішення, що спрямовані на забезпечення зрівнювальної, гарантованої справедливості у визначенні розмірів компенсації немайнових витрат потерпілої особи. Однак це питання ще потребує додаткового розгляду.

2.2 Особливості відшкодування збитків у національних правових системах інших держав

Зважаючи на обраний курс України на адаптацію вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, можна стверджувати, що компенсація моральної шкоди, спричиненої порушенням цивільно-правових договорів в західних державах, має певні особливості [11; 12]. Так, привертає і заслуговує на увагу підхід до цього питання в англо-американському праві [13]. Доктриною встановлюється, що англійські правознавці при вивченні питання відшкодування шкоди не вбачають жодної різниці між шкодою матеріальною і нематеріальною [14]. За будь-яку шкоду має бути винагорода, якщо вона дійсна і серйозна, без врахування того, спричинена ця шкода неправомірними діями чи порушенням договору [15]. Розмежувавши підстави відповідальності англійська доктрина не поставила компенсацію моральної шкоди в залежність від відшкодування шкоди матеріальної і, що цікаво, не обмежила це відшкодування тільки сферою деліктів [16].

Таким чином, відмова судом у стягненні збитків не може бути перешкодою в задоволенні позову про компенсацію моральної шкоди. Особливо актуальне це питання в аспекті договору про надання послуг, адже як правило, не завершується матеріалізованим результатом. На це прямо вказується і в ч. 4 ст. 23 ЦК України², де зазначається: «моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування». Це означає, що моральна шкода може бути компенсована навіть за відсутності майнової шкоди. Прикладом може слугувати договір трансферу, коли внаслідок затримки автобуса пасажир спізнився на зустріч, яка була важливою для його особистого розвитку та інформативного збагачення. За таких обставин майнових збитків у нього може і не виникнути, але факт заподіяння моральної шкоди очевидний, і вона має бути компенсована [17].

¹ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

² Там же, 2003.

Досить своєрідно при цьому розв'язано і не менш проблемне питання визначення розміру компенсації моральної шкоди. Вказується, що, за загальним правилом, при присудженні відшкодування за майнову шкоду суд не зобов'язаний керуватися розміром завданої шкоди: вбачаючи недобросовісного порушника, суд може накласти на нього відповідальність не тільки в кількості спричиненого, а й більше цієї кількості. Залишок, що перевищує дійсні збитки, є винагородою за моральну шкоду [18]. На нашу думку, загальний підхід англійської доктрини є слушним та таким, що міг би використовуватись при компенсації моральної шкоди за невиконання чи неналежне виконання умов цивільно-правових договорів, оскільки не робить інститут моральної шкоди похідним, другого-рядним, таким, що заслуговує на увагу тільки в силу того, що його передбачає чітко окреслена законодавча або договірна норма [19; 20].

У французькій доктрині прослідковується відхід від нерішучості у використанні інституту моральної шкоди для договірної відповідальності. У сучасних умовах у судовій практиці випадки присудження моральної шкоди вже не такі рідкісні. Рішення за такими справами обґрунтовуються судами тим, що ЦК Франції¹ не обмежує вимоги про відшкодування збитків в договірних відносинах тільки матеріальною шкодою. Підставою є ст. 1149 ЦК Франції², яка встановлює загальне правило про відшкодування завданої шкоди. Крім того, вважається, що немає жодних підстав розв'язувати проблему компенсації моральної (немайнової) шкоди залежно від того, належить ця вимога до порушення договору, чи до правопорушення (делікту) [15].

Аналогічний підхід існує і у законодавстві Швейцарії, де можливість компенсації моральної шкоди передбачена в принципі для деліктних зобов'язань. У той же час фахівці відмічають, що положення абз. 3 ст. 99 Швейцарського Зобов'язального Закону³ надають змогу поширити можливість компенсації моральної (немайнової) шкоди і на договірні зобов'язання.

Окремий підхід з приводу компенсації моральної (немайнової) шкоди існує в праві ФРН. Загальним положенням § 253 НЦУ⁴ встановлюється, що відшкодування моральної (немайнової) шкоди можливе тільки у випадках, прямо передбачених законом. Як видно, право ФРН в цьому питанні займає найбільш обе-

¹ Code Napoléon, 1804. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT0000006070721>.

Code Napoléon. (1804). Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT0000006070721>.

² Там же, 1804.

³ Цивільний кодекс Швейцарії, 1907. URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>.

Swiss Civil Code. (1907). Retrieved from <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/index.html>.

⁴ Німецьке цивільне уложення, 1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

The Bürgerliches Gesetzbuch. (1896). Retrieved from <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

режну позицію. Широко допускаючи конкуренцію позовів, суди ФРН керуються правилом, відповідно до якого моральна шкода за порушення договірних умов про надання послуг може бути компенсована лише в тому випадку, якщо у потерпілого є підстави одночасно і для деліктного позову [21]. Таким чином, ставлячи можливість компенсації моральної шкоди у залежність від порушення абсолютних прав, право ФРН значно звужує рамки застосування інституту моральної шкоди при порушенні договірних зобов'язань, зокрема у порівнянні з французьким правом.

Підсумовуючи наведене вище, доходимо висновку, що законодавство України, яке знаходиться на етапі розвитку, вбирає можливості кількох розглянутих нами підходів. Як видно, це дещо нагадує аналогічну ситуацію в праві США, а саме в тому, що випадки, за якими закон дозволяє компенсацію моральної шкоди, зводяться поки що до договорів, за якими одна зі сторін повинна надати особисті послуги, пов'язані з добробутом іншої сторони, і ненадання або неналежне виконання умов таких договорів спричиняє фізичні чи моральні страждання [22]. Так, у ч. 3 ст. 23 ЦК України¹ зазначається, що моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Із цього випливає те, що законодавець визначає домінуючою саме майнову форму компенсації моральної шкоди. На думку Р. О. Стефанчука, грошове відшкодування є єдиною можливою формою компенсації моральної шкоди [3]. З огляду на такий підхід, в правовій літературі наведена форма компенсації моральної шкоди є найбільш досліджуваною.

Щодо компенсації моральної шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією, зазначимо, що донедавна у спеціальному законодавчому акті, спрямованому на захист прав споживачів, а саме в Законі України «Про захист прав споживачів» передбачалася досить спірна норма (ч. 1 ст. 4 Закону)², згідно з якою споживач мав право на відшкодування моральної шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законодавством. Водночас саме ця стаття породжувала серйозні суперечності в питаннях компенсації споживачам моральної шкоди на практиці. Для прикладу наведемо таку справу. 29 червня 2010 року між Позивачем та До-чірнім підприємством «Туристична агенція “Проланд”» (Відповідач) було укладено договір на туристичне обслуговування, відповідно до якого відповідач зобов'язався забезпечити йому, як туристу, надання туристичних послуг щодо

¹ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

² Закон України № 1023-XII «Про захист прав споживачів» від 19 січня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

Law of Ukraine “On Consumer Protection”. (1991, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

організації туристичної подорожі. Свої зобов'язання позивач виконав у повному обсязі, проте подорож не відбулася, оскільки ТОВ «Карія Тур Юкрейн» (туроператор) збанкрутувало. Позивач звернувся до суду з позовом до ДП ТА «Проланд» про стягнення коштів, в якому просив суд зобов'язати відповідача здійснити виплату на його користь 25000 грн. за порушення умов договору, 1500 грн. на відшкодування моральної шкоди, 120 грн. як понесених витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи [23].

Рішенням Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 24 січня 2011 року, позовні вимоги позивача задоволені частково: стягнуто з ДП ТА «Проланд» 12500 грн. як вартість ненаданих туристичних послуг, 1000 грн. на відшкодування моральної шкоди та 120 грн. на повернення судових витрат, окрім того, стягнуто 133 грн. 50 коп. держмита на користь держави. Проте відповідач звернувся з відповідною апеляційною вимогою про скасування рішення суду та відмову в позові [23]. Колегія суддів апеляційної інстанції стосовно вирішення позовних вимог про стягнення моральної шкоди встановила, що суд першої інстанції послався на ст. 23 ЦК України¹ та ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів»² і виходив з того, що позивач замість очікуваного якісного відпочинку опинився в стресовій ситуації, не зміг відпочити не тільки там, де хотів, а й взагалі не зміг відпочити влітку, тому що відповідач не повернув йому гроші, крім того, позивач не отримав моральне задоволення від туристичної поїздки, що свідчить про спричинення йому моральної шкоди з вини відповідача.

З таким висновком не погодився Апеляційний суд Дніпропетровської області, на думку якого судом першої інстанції не було встановлено, що ненадання відповідачем туристичних послуг та відмова в поверненні сплачених коштів були небезпечними для життя і здоров'я позивача, тому рішення суду в частині стягнення моральної шкоди згідно із п. 4 ч. 1, ч. 2 ст. 309 ЦПК України³ підлягає скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову у стягненні моральної шкоди. Такі обґрунтування рішення суду щодо відмови в задоволенні вимоги про компенсацію моральної шкоди споживачам, на жаль, є непоодинокими [24], щоправда відомі поодинокі випадки задоволення позовів про компенсацію моральної шкоди. Як приклад наведемо судову справу.

¹ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

² Закон України № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» від 19 січня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

Law of Ukraine "On Consumer Protection". (1991, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

³ Цивільний процесуальний кодекс України, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Code of Civil Procedure of Ukraine. (2004). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Позивач звернувся до суду з позовом до Відповідача про відшкодування матеріальної та компенсацію моральної шкоди. Позовні вимоги обґрунтовував тим, що, відповідно до вироку Обухівського районного суду Київської області від 01.06.2018 р., Особу_5 було визнано винуватим у вчиненні злочину передбаченого ст. 124 КК України¹ та призначено йому покарання у виді обмеження волі строком на один рік. У цьому кримінальному провадженні позивач визнаний потерпілим. Цивільний позов в рамках кримінального провадження не було заявлено тому позивач звернувся до суду з вказаним позовом та просить стягнути матеріальні збитки та моральну шкоду. Представник відповідача в судовому засіданні позовні вимоги не визнав, подав відзив на позовну заяву, в якому просив відмовити у задоволенні позовних вимог за їх недоведеністю та безпідставністю, вважаючи, що відповідач компенсував позивачу матеріальні збитки та моральну шкоду, виплативши 200 доларів США, про що є розписка. Вислухавши пояснення представника позивача, представника відповідача, дослідивши матеріали справи, суд встановив, що відповідно до висновку експерта №84 у ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, згідно наданої медичної документації, виявлені тілесні ушкодження у вигляді проникаючого поранення грудної клітки справа з пошкодженням діафрагми, печінки. Виявлені тілесні ушкодження утворилися від дії предмета з колючо-ріжучими властивостями і в комплексі відносяться до тяжких тілесних ушкоджень за критерієм небезпеки для життя в момент заподіяння. Під час слідства позивачем ОСОБА_3 написано розписку про отримання відшкодування грошової допомоги на суму 200 доларів США, що визнається сторонами, й підтверджено в ході розгляду справи. Позивач вважає, що отримані від відповідача кошти не компенсують усієї шкоди, завданої відповідачем [25].

На підставі ст. 23 ЦК України² особа має право на відшкодування моральної шкоди, яка полягає, зокрема, у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів, а також в зв'язку з пошкодженням майна. Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

¹ Кримінальний кодекс України, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Criminal codex of Ukraine. (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

² Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Позивач пред'явив вимоги про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок вчинення відносно нього злочину та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»¹ обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Отже, суд справедливо задовольнив позовні вимоги в повному обсязі зазначивши, що вимоги позивача в частині компенсації моральної шкоди підлягають задоволенню, адже внаслідок вчинення злочину позивач зазнав душевних страждань, переніс стрес, знаходився тривалий час на лікуванні, змушений був змінити спосіб життя та повсякденну поведінку [25].

Розмірковуючи про найбільш обґрунтований підхід компенсації моральної шкоди при порушенні договірних зобов'язань, звертаємо увагу на модель компенсації, яку найбільш часто застосовує практика Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, практика ЄСПЛ спирається головним чином на справедливість і розумінсть присудженої компенсації. Тобто звертається увага на моральну виправданість компенсації, а не певного роду «розрахункову» складову, при цьому враховуються найрізноманітніші обставини справи, зокрема характер правопорушення та немайнові витрати потерпілої особи, а також тривалість її переживань, страждань тощо. В цьому аспекті вважаємо справедливим те, що ЄСПЛ у багатьох рішеннях, які стосуються компенсації моральної шкоди не наводить єдиного алгоритму цієї компенсації і не конкретизує фактично підтверджені немайнові втрати заявника. При цьому залишаючи за собою право вирішення питання компенсації моральної шкоди на свій розсуд у межах справедливості та розумності [26]. Відтак, як зазначає В. Д. Примак: «моральна шкода постає не тільки як немайнова (коли найважливішим є встановлення характеру тих витрат, які об'єктивно мало б спричинити правопорушення в немайновій сфері кредитора), а і як посутньо моральна, тобто зумовлений наперед моральними чинниками правовий феномен» [9]. Відповідно до ст. 16 ЦК України², право на компенсацію моральної шкоди належить до універсальних способів захисту цивільних прав. Відтак, будь-який учасник цивільних відносин на

¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 року в редакції від 27 лютого 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine "On judicial practice in cases of non-pecuniary damage". (1995, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

² Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

підставі цієї статті ЦК України може звернутись до суду з вимогою про відшкодування моральної шкоди. А у положенні, яке містилося в п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів»¹ йшлося про те, що споживач може вимагати відшкодування моральної шкоди лише у разі заподіяння небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією. Без сумніву, таке імперативне трактування є таким, що обмежує права споживача. Тому абсолютно виправданим є внесення змін до цієї статті Законом України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» від 19 травня 2011 року², яким цей пункт був сформульований по-іншому, а саме: споживач має право «на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону» [27].

Однак у юридичній літературі є інші думки з цього приводу. Так, В. П. Паліюк зазначає, що норми ст. 16, 23 ЦК України³, що закріплюють загальні положення відшкодування моральної шкоди як способу захисту суб'єктивних цивільних прав, мають вищу юридичну силу у відношенні до ч. 5 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів»⁴, яким передбачається таке право лише за наявності будь-якої шкоди життю або здоров'ю споживача [28]. Не погоджуючись із наведеною позицією, зазначимо, що при співвідношенні загальних і спеціальних норм пріоритет надається саме спеціальним нормам. Більше того, запропонований В. П. Паліюком підхід неможливий й з огляду на те, що проблема компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правових договорів, в тому числі й за порушення договорів з надання туристичних послуг лежить в іншій площині, ніж ієрархія нормативно-правових актів. Адже інколи сам факт порушення цивільно-правового договору може ставити під загрозу життя та здоров'я особи, наприклад, недотримання під час проведення підривних робіт техніки безпеки тощо. У цьому випадку відсутність законодавчого забезпечення можливості компенсації моральної шкоди за порушення зобов'язань, що поставили під загрозу життя чи здоров'я замовника чи інших осіб, призводить до

¹ Закон України №1023-XII «Про захист прав споживачів» від 19 січня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

Law of Ukraine “On Consumer Protection”. (1991, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

² Закон України №3390-VI «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» від 19 травня 2011 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17>.

Law of Ukraine “On Liability for Damage Caused by a Product Defect”. (2011, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17>.

³ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060-220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

⁴ Закон України №1023-XII «Про захист прав споживачів» від 19 січня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

Law of Ukraine “On Consumer Protection”. (1991, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

зменшення ступеня реалізації компенсаційної функції договірної відповідальності [28]. Однак законодавче закріплення в абз. 2 ч. 3 ст. 23 ЦК України¹ невичерпного переліку ймовірних критеріїв «інших обставин» визначення розміру компенсації за завдану моральну шкоду дає можливість стверджувати про існування будь-якої методики визначення цього розміру. Адже не виключаємо ситуації, коли в судовій справі певна обставина набуде самостійного юридичного значення, що, як вагома обставина, буде значущою для визначення розміру компенсації моральної шкоди. В порівнянні з нею інші, зазвичай значущі обставини, будуть відігравати другорядну роль. З огляду на це, підтримуємо думку В. Д. Примака, що у ст. 23 ЦК України² зазначена модель справедливої, морально обгрунтованої компенсації [9]. Переконані, що така модель компенсації має застосовуватися у договірних зобов'язань у разі їх порушення.

Отже, з аналізу наведених моделей підходів компенсації моральної шкоди, на нашу думку, у договірних відносинах є найбільш вдалим та таким, що відповідає принципу добросовісності, справедливості та розумності, є перший. Адже саме співвідношення завданої шкоди та розміру стягнення на морально вивірній основі гарантуватиме додержання юридичної рівності сторін договірних відносин.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, слід зазначити, що розглянуті аспекти компенсації моральної шкоди за договорами свідчать про велику схожість законодавчих підходів України та підходів іноземних законодавців, а також проблем, що виникають при застосуванні норм цього інституту. Перш за все, звертає на себе увагу відсутність детального законодавчого регулювання інституту компенсації моральної (немайнової) шкоди не тільки в країнах англо-американської системи права, де це визначається особливостями самої правової системи цих держав, а й у країнах романо-германської правової системи, в тому числі й Україні.

Водночас слід зазначити, що велику роль в розвитку і вдосконаленні цього правового інституту відіграють судова практика та доктринальні тлумачення, зокрема і практика ЄСПЛ. Компенсація моральної (немайнової) шкоди на підставі порушення договірних зобов'язань застосовується судами як засіб правового захисту порушених в основному особистих немайнових прав і благ. До цього слід додати, що перелік благ, які захищаються шляхом компенсації моральної (немайнової) шкоди, має постійну тенденцію до зростання шляхом судового тлумачення. Не важко й помітити, що питання припустимості компенса-

¹ Цивільний кодекс України, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060-220/stru>.

Civil Code of Ukraine. (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>.

² Там же, 2003.

ції моральної (немайнової) шкоди, спричиненої неналежним виконанням договірних зобов'язань, було принципово розв'язано на користь окремих видів договорів та, більше того, перелік таких договорів постійно зростає. Відтак законодавче закріплення компенсації (відшкодування) моральної шкоди лише за її завдання життю або здоров'ю учасників договірних правовідносин не забезпечує охорону їх немайнових прав. Цього можна уникнути внесенням відповідних змін до цивільного законодавства України, згідно з якими правовим наслідком порушення прав, в тому числі й споживачів послуг, що поставило під загрозу їх життя чи здоров'я, буде відшкодування матеріальної і компенсація моральної шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Відшкодування моральної шкоди: коментар, законодавство, судова практика / [за заг. ред. М. К. Галантича]. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 30.
- [2] Безклубий І. А. Відповідальність у приватному праві / [уклад.: І. Безклубого (ред.), І. А. Безклубий, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик та ін.]. Київ: Грамота, 2014. 416 с.
- [3] Стефанчук Р. О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав: проблеми та шляхи вирішення. Університетські наукові записки. 2007. Т. 21. № 1. С. 67–83.
- [4] Боднар Т. В. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. [уклад.: О. В. Дзера (ред.), Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 715.
- [5] Сиротенко С. Е. К вопросу о договорном и недоговорном характере морального вред. Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сборник статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. Київ: Юринком Інтер, 2010. С. 340.
- [6] Гудима М. М. Захист прав споживачів за договором про надання туристичних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 247 с.
- [7] Судова справа № 641/8022/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72526979>.
- [8] Рабінович П. М. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти). Львів: Світ, 2006. С. 152.
- [9] Безклубий І. А. Відповідальність у приватному праві: монографія / І. А. Безклубий, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик; за заг. ред. І. Безклубого. Київ: Грамота, 2014. 416 с.
- [10] Рішення Європейського Суду з прав людини від 29.11.2007 р. у справі «Парінцев та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_362.
- [11] Malcev V. A. The protection of the right to use the property by the european court of human rights judgments / V. A. Malcev, V. P. Kamishansky, V. L. Slesarev, A. S. Elyazyan, A. V. Ryzhik // International Journal of Civil Engineering and Technology. 2018. № 10. P. 2013-2019.
- [12] Lepin Molina C. Legal effects of non-marital unions in Chilean law. Actualidad Juridica Iberoamericana. 2019. № 11. P. 266–293.
- [13] Deshko L. Application of legal entities to the European Court of human rights: A significant disadvantage as the condition of Admissibility. Croatian International Relations Review. 2018. Vol. 24. № 83. P. 84–103.

- [14] Voyiadjis G. Z., Kattan P. I. Introducing damage mechanics templates for the systematic and consistent formulation of holistic material damage models. *Acta Mechanica*. 2017. Vol. 228. №3. P. 951–990.
- [15] Галянтич М. К. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навч. посіб. / [уклад.: М. К. Галянтич (ред.), М. К. Галянтич, А. Б. Гриняк, А. І. Дрішлюк та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 406.
- [16] Chavez L. C. New remedial responses in the practice of regional human rights courts: Purposes beyond compensation. *International Journal of Constitutional Law*. 2017. Vol. 15. №2. P. 372–392.
- [17] Panchenko V. Y., Mikhaleva A. E. Constitutional obligation of a state to compensate for damage sustained by Victims of crimes. *Journal of Siberian Federal University – Humanities and Social Sciences*. 2018. Vol. 11. №6. P. 960–967.
- [18] Atiq E. H. Legal Obligation & Its Limits. *Law and Philosophy*. 2019. Vol. 38. №2. P. 109–147.
- [19] Piazza J., Sousa P., Rottman J., Syropoulos S. Which Appraisals Are Foundational to Moral Judgment? Harm, Injustice, and Beyond. *Social Psychological and Personality Science*. 2019. Vol. 10. №7. P. 903–913.
- [20] Karmaza O. O., Sarana S. V., Fedorenko T. V., Gurzhiy T. O., Nefedova A. V. The protection of civil rights and interests in the court. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2018. Vol. 9. №8. P. 2622–2630.
- [21] Lima Reinig G. H., Peteffi da Silva R. Reflex damages (Relational Loss) and damage to psychic health: Nervous shock (Schockschaden) in German Civil Law. *Civilistica.com*. 2017. Vol. 6. №2. P. 147–154.
- [22] De La Maza Gazmuri, I. Non-pecuniary damages in contract: The View of Supreme Court. *Revista Chilena de Derecho*. 2018. Vol. 45. №2. P. 275–309.
- [23] Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 20 червня 2011 року в справі № 22ц-7181/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16689687>.
- [24] Рішення Ленінського районного суду м. Луганська від 15 травня 2012 року в справі №2-688/12. URL: .
- [25] Рішення Обухівського районного суду Київської області від 10 квітня 2019 року. Справа №372/3073/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81120800>.
- [26] Рішення Європейського Суду з прав людини від 01.06.2006 р. у справі «Крячков проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_050?lang=ru.
- [27] Boltenkova Y. V., Sinenko V. S., Abramova A. V., Menyailo L. N., Gordeev A. Y. Compensation of moral damage in Russia and the anglo-saxon legal system countries. *Humanities and Social Sciences Reviews*. 2019. Vol. 7. №4. P. 1296–1300.
- [28] Палиук В. П. Теория и практика возмещения морального (неимущественного) вреда в Украине (на примере защиты прав потребителей). Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сборник статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 519.

REFERENCES

- [1] Galyantich, M. K. (Ed.). (2013). *Compensation for non-pecuniary damage: commentary, legislation, jurisprudence*. Kyiv: Yurincom Inter.
- [2] Bezkluby, I. A., Kuznetsova, N. S., & Maidanik, R. A. (2014). *Liability in Private Law*. Kyiv: Gramota.

- [3] Stefanchuk, R. O. (2007). Non-pecuniary damage compensation as a way to protect personal non-property rights: problems and solutions. *University Scientific Notes*, 21(1), 67–83.
- [4] Bodnar, T. V., Dzer, O. V., & Kuznetsova, N. S. (2008). *Contract law of Ukraine. Common part*. Kyiv: Yurincom Inter.
- [5] Sirotenko, S. E. (2010). On the question of contractual and non-contractual nature of moral harm. In P. A. Stefanchuk (Ed.) *Personal non-property rights: problems of theory and practice of application: collection of articles and other materials*. Kyiv: Yurincom Inter.
- [6] Goodima, M. M. (2012). *Consumer protection under the tourist services contract*. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship.
- [7] Decision in Name of Ukraine. Case No. 641/8022/17. (2018, February). Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72526979>.
- [8] Rabinovich, P. M., & Grishchuk, O. V. (2006). *The human right to compensation for moral harm (general theoretical aspects)*. Lviv: Svit.
- [9] Bezklubiy, I. A., Kuznetsova, N. S., & Maidanik, R. A. (2014). *Responsibility in Private Law*. Kyiv: Gramota.
- [10] Judgment of the European Court of Human Rights. Case of Parintsev and Others v. Ukraine. (2007, November). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_362.
- [11] Malcev, V. A., Kamishansky, V. P., Slesarev, V. L., Elyazyan, A. S., & Ryzhik, A. V. (2018). The protection of the right to use the property by the European court of human rights judgments. *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10, 2013–2019.
- [12] Lepin Molina, C. (2019). Legal effects of non-marital unions in Chilean law. *Actualidad Juridica Iberoamericana*, 11, 266–293.
- [13] Deshko, L. (2018). Application of legal entities to the European Court of human rights: A significant disadvantage as the condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*, 24(83), 84–103.
- [14] Voyiadjis, G. Z., & Kattan, P. I. (2017). Introducing damage mechanics templates for the systematic and consistent formulation of holistic material damage models. *Acta Mechanica*, 228, 3, 951–990.
- [15] Galantych, M. K., Grinyak, A. B., Dreshlyuk, A. I., & Kivalova, T. S. (2011). *Compensation for non-pecuniary and material damage*. Kyiv: Yurincom Inter.
- [16] Chavez, L. C. (2017). New remedial responses in the practice of regional human rights courts: Purposes beyond compensation. *International Journal of Constitutional Law*, 15(2), 372–392.
- [17] Panchenko, V. Y., & Mikhaleva, A. E. (2018). Constitutional obligation of a state to compensate for damage sustained by Victims of crimes. *Journal of Siberian Federal University – Humanities and Social Sciences*, 11, 960–967.
- [18] Atiq, E. H. (2019). Legal Obligation & Its Limits. *Law and Philosophy*, 38(2), 109–147.
- [19] Piazza, J., Sousa, P., Rottman, J., & Syropoulos, S. (2019). Which Appraisals Are Foundational to Moral Judgment? Harm, Injustice, and Beyond. *Social Psychological and Personality Science*, 10(7), 903–913.
- [20] Karmaza, O. O., Sarana, S. V., Fedorenko, T. V., Gurzhii, T. O., & Nefedova, A. V. (2018). The protection of civil rights and interests in the court. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 9(8), 2622–2630.

- [21] Lima Reinig, G. H., & Peteffi da Silva, R. (2017). Reflex damages (Relational Loss) and damage to psychic health: Nervous shock (Schockschaden) in German Civil Law. *Civilistica.com*, 6(2), 147–154.
- [22] De La Maza Gazmuri, I. (2018). Non-pecuniary Damages in Contract: The View of the Supreme Court. *Revista Chilena de Derecho*, 45(2), 275–309.
- [23] Decision of the Court of Appeal of Dnipropetrovsk Oblast. Case No. 22c-7181/11. (2011, June). Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16689687>.
- [24] Judgment of the Leninsky District Court of Lugansk. Case No. 2-688/12. (2012, May). Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24173474>.
- [25] Judgment of the Obukhov District Court of Kyiv Region. Case No. 372/3073/18. (2019, April). Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81120800>.
- [26] Judgment of the European Court of Human Rights. Case of Kryachkov v. Ukraine. (2006, June). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_050?lang=en.
- [27] Boltenkova, Y. V., Sinenko, V. S., Abramova, A. V., Menyailo, L. N., & Gordeev, A. Y. (2019). Compensation of moral damage in Russia and the Anglo-Saxon legal system countries. *Humanities and Social Sciences Reviews*, 7(4), 1296–1300.
- [28] Paliyuk, V. P. (2010). Theory and practice of compensation for moral (non-material) harm in Ukraine (on the example of consumer rights protection). In P. A. Stefanchuk (Ed.) *Personal non-property rights: problems of theory and practice of application: collection of articles and other materials*. Kyiv: Yurincom Inter.

Андрій Богданович Гриняк

Доктор юридичних наук, професор

Завідувач відділу проблем приватного права

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

01042, вул. М. Раєвського 23-а, Київ, Україна

Мар'яна Дмитрівна Пленюк

Доктор юридичних наук, професор

Завідувач сектору проблем договірного права

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

01042, вул. М. Раєвського 23-а, Київ, Україна

Andrii B. Hryniak

Doctor of Law, Professor

Head of Department of Private Law Problems

Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and

Entrepreneurship of National Academy of Legal Sciences of Ukraine

01042, 23-a Rayevskiy Str., Kyiv, Ukraine

Mariana D. Pleniuk

Doctor of Law, Professor

Head of Sector of Contract Law Problems

Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and
Entrepreneurship of National Academy of Legal Sciences of Ukraine

01042, 23-a Rayevskiy Str., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Гриняк А. Б., Пленюк М. Д. Компенсація моральної шкоди за порушення приватно-правових зобов'язань. Вісник Національної академії правових наук України. 2019. Т. 26. №4. С. 42–62

Suggested Citation: Grinyak, A. B., & Pleniuk, M. D. (2019). Compensation for non-pecuniary damage for breach of private obligations. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 26(4), 42–62.

Стаття надійшла / Submitted: 26/05/2019

Доопрацьовано / Revised: 28/10/2019

Схвалено до друку / Accepted: 01/12/2019